

In Brokel, bij de Plaets en boven aen die Kerckstrate

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Nieuwsgierigheid is een belangrijke drijfveer bij het doen van historisch spuurwerk. In eerdere artikelen was ik bezig met de 16de-eeuwse geschiedenis van het Regthuys.^{1,2} Dat riep belangstelling op voor de oude situatie in de Kerckstraat in het algemeen. Ik begon daarbij allereerst te zoeken naar gegevens over de stukken grond en de huizen die ten westen van het perceel met het Regthuys gelegen waren. Toen ik de gegevens die daarbij aan het licht kwamen op een rijtje ging zetten, ontstond dit verhaal, dat in belangrijke mate toch ook weer over het Regthuys blijkt te gaan.

De hofstede van Cornelis en Herman Fredericksz

Op 28 maart 1442 zette Jan I van Nijenrode zich aan zijn schrijftafel. Tegenover hem nam Cornelis Fredericksz plaats. Verder waren aanwezig de getuigen Gijsbert Spijker en Gerrit Jansz. Bij die gelegenheid kreeg Cornelis een stuk grond (een "hofstede") in leen (een soort pacht), dat in Breukelen aan de Kerkstraat (thans noordkant van de Kerkbrink) gelegen was, en waarop een huis gebouwd stond.³

Zoals in die tijd te doen gebruikelijk werd nader aangegeven waar het desbetreffende land lag door het noemen van de burenen. Aan de achterkant, dus de noordkant, strekte zich de zogeheten akker van Ruwiel uit, een ooit door een kasteelvrouwe van Ruwiel aan de kerk geschonken perceel waarvan de opbrengsten moesten worden besteed voor het levensonderhoud van een vicaris of kapelaan die verbonden was aan de Breukelse dorpskerk en vermoedelijk ook belast was met de geestelijke verzorging van de bewoners van kasteel Ruwiel. De buurman aan de oostzijde was Gijsbert Fredericksz, vermoedelijk een broer van de begunstigde. Merkwaardigerwijs werd de naam van de westelijke buurman niet genoemd, misschien omdat hij, Gerrit Jansz, bij het passeren van de akte als getuige aanwezig was.

Als bijzondere bepaling werd in de akte van 28 maart 1442 opgenomen dat Johanna, de moeder van Cornelis, haar leven lang de vrije beschikking moest blijven houden over het vruchtgebruik van het huis en het land.

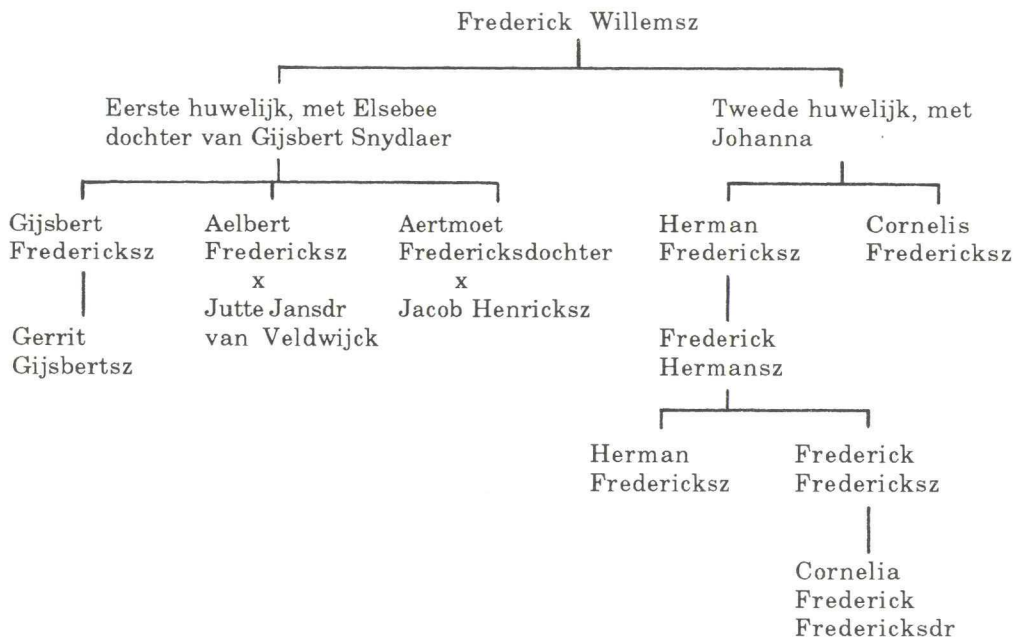
Aldus beleende Jan van Nijenrode Cornelis Fredericksz met "een huus ende hofstede die gelegen is tot Brokel bider kercken streckende van der kerckstrate op toe de hofstede die toebehoirt der Vykerien tot Ruweel daer aen de Oestside naestgelant is Gijsbert Frericksz mit eenre hoffstede die hy van my houdende is". ". . . behoudelicken mi ende enen ygelicken ziins rechts ende behoudelic mede Johanna Kornelis moeder voirschr. hoer gerechte lifftocht aen dese voerside huus ende hofstede vriliken te bruken also lange als sii leeft . . ."

"Ten overstaan van Gijsbert Spiker en Geriit Jansoen."

"Int jair ons Heren M CCCC XLII op ten XXVIII dach in Marcius".

Cornelis Fredericksz bleef vermoedelijk in het huis op het door hem in leen gekregen stuk land wonen tot begin 1461. Op 13 maart van dat jaar maakte opnieuw een Jan van Nijenrode (maar nu de zoon van de bovengenoemde Jan die in 1455 was overleden) een akte op, vergelijkbaar met die van zo'n 19 jaar eerder, waarbij ditmaal Herman Fredericsoen met de desbetreffende akker werd beleend.³

Deze Herman Fredericksz was onmiskenbaar een broer van Cornelis, want opnieuw werd melding gemaakt van de rechten van Johanna, die deze keer echter werd aangeduid

Afb. 1. De familieleden van Frederick Willemsz die in dit artikel aan de orde komen.

als "Hermans moeder voirschreven". De buurman aan de ene kant was nog steeds "Ghijsbert Fredericksz", die aan de westzijde inmiddels "Jan Gherytsz" (= Jan Gerritsz), naar we mogen aannemen een zoon van de eerder hier vermelde Gerrit Jansz. Bij deze gelegenheid traden als getuigen op "Otte van Rossem en Henric Borre die Rydder".

Ik heb geen leenovereenkomsten gevonden met Gijsbert Fredericksz, die zowel in 1442 als in 1461 genoemd werd als de buurman ter oostzijde.

De hofstede van Aelbert Fredericksz en Aertmoet Fredericksdr

Inmiddels was er ook een andere, helaas ongedateerde, akte³ opgemaakt door Jan I van Nijenrode, die kasteelheer was van 1430 tot in 1454, welke akte mij flink aan het puzzelen zette. Daarin werd Aelbert Fredericksz, in het bijzijn van de getuigen Otte van Rossem en Jacob Claes Scroederssoen, beleend met "alsulke hofsteden mytter camer ende husinge alsoe daer toebehoert ende siin gelegen ende staende tot Brokele by der kercken tusschen der kercstraten ende der hofsteden die toe behoert der Vykerie tot Ruweel daer nu ter tijt Aernt Lanchals op woent ende siin streckende westwaert op aen een hofstede die Herman Fredericsoen houdende is van my Jan van Nyenroede voirss.". Als aanvullende bepaling werd opgenomen dat ". . . so sellen dese hofsteden myther camer ende husinge voirs. comen ende erven op Frederic Willamsoens kinder die hij heeft by Elzebeen synen wyve Ghijsbert Snyderlaersdochter . . .".

Op 21 februari ("Sinte Peters avont ad cathedram") 1455 werd deze belening door Gijsbrecht III van Nijenrode vernieuwd. Hij was toen kort tevoren de overleden Jan I van Nijenrode als kasteelheer opgevolgd. De getuigen waren toen Gheryt Gherytsz (= Gerrit Gerritsz), Willam Jansz van Loenresloot en Peter Jan Ghijsbertsz.z. (= Peter de zoon van Jan Ghijsbertsz). Op de Ruwielsakker woonde nog Aernt Lanchals. De aanvullende bepaling luidde nu dat na de dood van Aelbert Vredericz (= Fredericksz) de hofstede moet komen aan Aermoet Vrederic Willamss.dr.⁴

Op 6 augustus ("des Manendages nae Sinte Peters dach ad vincula") 1459 deed Aelbert Vredericz afstand van het bovengenoemde bezit en werd Aert-

moet Fredericsdr ermee beleend, in aanwezigheid van de getuigen Peter Ghijsbertsz en Peter Janz.⁵ Opnieuw werden als aanwezige opstallen genoemd een kamer en een huis. Het vruchtgebruik ervan werd door Aertmoet toegekend aan haar echtgenoot Jacob Henricz. Op de Ruwielsakker woonde toen Herman Claess.

De hofstede er tussenin

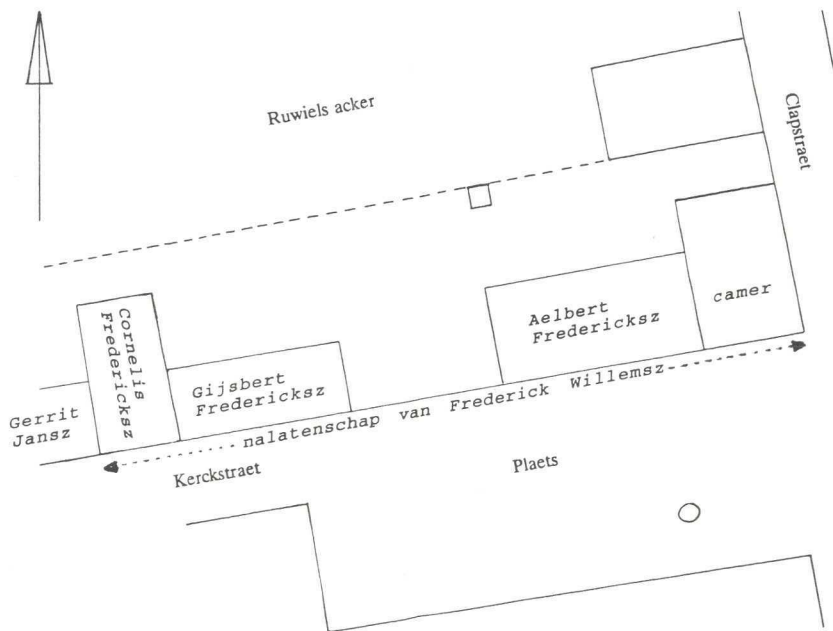
Op de al genoemde 21 februari 1455 wikkeld Gijsbrecht van Nijenrode, met dezelfde getuigen, nog een tweede akte af met Aelbert Vredericz.⁴ Daarin werd hij beleend met een hofstede met huis, strekkende van de Kerkstraat tot aan de hofstede van de vicarie van Ruwel, grenzende oost aan land van Aelbert zelf en west aan land van Jan Gherytsz. De lijftocht (= het vruchtgebruik) van dit perceel werd toegekend aan Aelberts vrouw Jutte Jansdochter van Veldwijck. Het is niet geheel duidelijk of ook deze akte een vernieuwing was van een al eerder op zijn naam gezet leen.⁶ Uit het feit dat in de ongedateerde akte Herman Fredericksz genoemd wordt als de westelijke buur van de hofstede van Aelbert (later Aertmoet) en in andere akten Gijsbert Fredericksz vermeld staat als bewoner van het middelste huis krijg ik de indruk dat er gedurende geruime tijd verschillende kinderen van Frederick Willemsz in dat huis woonden.

Aelbert Fredericksz behield dit perceel tot op "Sinte Katherinen avont" (24 november) 1464. Toen deed hij er ten overstaan van Gijsbrecht van Nijenrode en de getuigen Jan Breit Berntsz en Jacob Heinricsz afstand van, terwijl tegelijkertijd Jutte Jansdr van Veltwijck, vrouw van genoemde Aelbert, haar lijftocht aan dat huis kwijtschold.⁷ Het land met het daarop staande huis kwamen toen in handen van Jacob Gheryt Thomaeszz (= Jacob de zoon van Gerrit Thomasz). Als buur aan de oostzijde werd bij die gelegenheid Aertmoet Costers genoteerd. Dat was ongetwijfeld de ons reeds bekende Aertmoet de dochter van Frederick Willemsz. Aanpalend aan de westzijde was Adriaen Jansz, naar ik aanneem een zoon van Jan Gerritsz.

Wat uit het voorafgaande af te leiden valt

Het mag op het eerste gezicht zo lijken dat de eerste bladzijden van dit artikel slechts een nogal droge opsomming geven van een massa oude feiten en feitjes. Toch kunnen we er al heel veel uit afleiden. Alvorens nog meer feiten te geven staan we daarom eerst even stil bij wat we al te weten zijn gekomen.

Eerst is het nodig wat meer zicht te krijgen op de relaties tussen de belangrijkste van de genoemde personen (zie ook Afbeelding 1). Cornelis Fredericksz, Herman Fredericksz, Gijsbert Fredericksz, Aelbert Fredericksz en Aertmoet Fredericksdr hadden allen dezelfde vader. Dat was zonder twijfel de in de ongedateerde akte genoemde Frederick Willemsz. Deze was klaarblijkelijk twee maal gehuwd geweest. Eerst met Elsebee de dochter van Gijsbert Snydlaer (= de Snijder?) en daarna met Johanna (want zij leefde in 1442 en 1461 nog). Uit het eerste huwelijk waren Aelbert en Aertmoet geboren en vermoedelijk ook Gijsbert; uit het tweede huwelijk stamden Cornelis en Herman. Het lijkt er veel op dat in 1442 een door Frederick Willemsz voor de toekomst van zijn gezin getroffen regeling in werking trad, hetzij bij zijn leven, dan wel doordat zijn testament tot uitvoering kwam (wat zou inhouden dat de ongedateerde akte mogelijk ook uit 1442 stamt). Hij splitste het betrekkelijk grote stuk grond dat hij langs de Kerkstraat in leen had (strekkende langs bijna de halve lengte van die straat; zie Afbeelding 2) alsmede de eigendomsrechten op de daarop staande panden in drieën. Het oostelijkste deel werd gereserveerd voor de kinderen uit zijn eerste huwelijk, het westelijkste deel voor de kinderen uit zijn tweede huwelijk en het middelste deel bleef voor hemzelf dan wel zijn weduwe, alsmede zijn zoon Gijs-

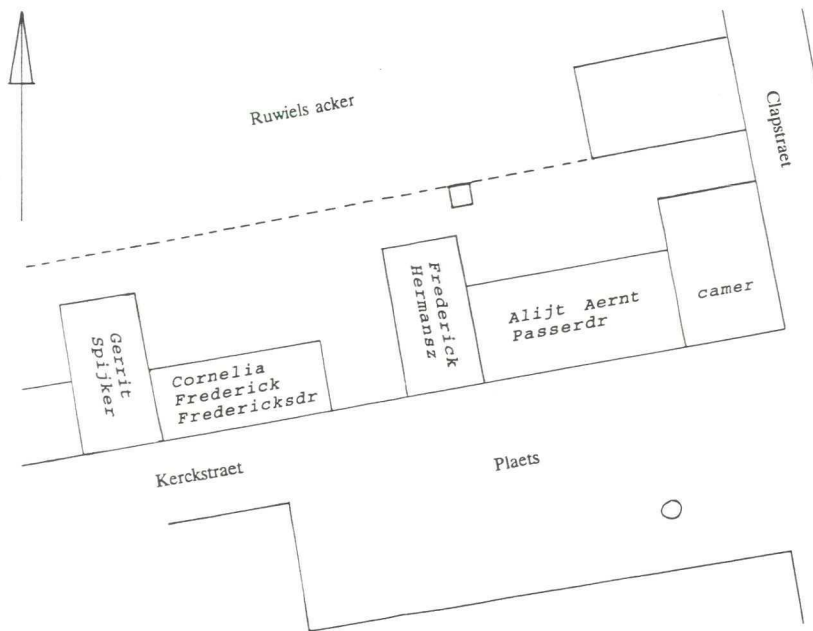
Afb. 2. Het oostelijke deel van de bebouwing aan de noordzijde van de Kerkstraat omstreeks 1450.

bert (vermoedelijk zijn beoogde opvolger).

In de tweede plaats is het zinvol wat nader stil te staan bij de formulering van de plaatsaanduidingen. In de regel werd als de noordelijke begrenzing van een in leen gegeven perceel aan de Kerkstraat alleen verwezen naar de akker van Ruwiel, zonder vermelding van de naam van de pachter daarvan. Alleen wanneer de uit te geven leengrond vlak bij de woning van de leenman (pachter) van de Ruwielse akker lag werd in een aantal gevallen diens naam genoemd. Wat het land tussen Herenweg (thans Straatweg) en Klapstraat (thans Herenstraat) betreft stond er alleen bebouwing nabij deze beide wegen. Het noemen van Aert Lanchals en zijn opvolger Herman Claess als buur, wonende op de akker van Ruwiel, mag dus worden gezien als een sterke aanwijzing dat het bovenvermelde huis van Aelbert en Aertmoet aan of dicht bij een van de einden van de Kerkstraat lag. Dit kan niet het westelijke einde zijn geweest, want daar lag het gebouw van de Onze Lieve Vrouwe Broederschap.⁸ Dus blijft als enige mogelijkheid een plek nabij de hoek van Kerkstraat en Klapstraat. Van belang in dit verband is ook dat in geen van de drie akten een buurman aan de oostkant wordt genoemd.

Zowel in de ongedateerde akte als in die van 6 augustus 1459 werd van de hofstede van Aelbert, respectievelijk Aertmoet, gezegd dat daarop een huis en een kamer gebouwd stonden. Het enige perceel aan de Kerkstraat waarvan ook in andere akten gezegd wordt dat er een kamer op stond was het stuk land met het Regthuys. De kamer was in dit geval hoogstwaarschijnlijk een pand met daarin als belangrijkste ruimte een vertrek dat als gelagkamer dienst deed en, zonedig, als vergaderplaats voor het plaatselijk bestuur.

Voor enige verwarring bij de overdrachten van de middelste van de hier behandelde hofsteden zorgen de mededelingen dat in 1455 de westelijke buurman Jan Gerritsz heet en in 1464 Adriaen Jansz. Immers, ten westen van deze middelste hofstede lag eerst die van Cornelis, en later Herman, Fredericksz en daarna pas die van Jan Gerritsz en zijn opvolgers. In de leenregisters van Nijenrode komen we echter wel vaker de situatie tegen dat bij

Afb. 3. Het oostelijke deel van de bebouwing aan de noordzijde van de Kerkstraat omstreeks 1537.

de opsplitsing van een perceel en enige tijd daarna nog steeds de buurman uit de tijd van de vroegere, ongedeelde situatie als de aangrenzende landgebruiker wordt genoemd.

Verdere geschiedenis van de middelste der drie hofsteden

Na de akte van 1464 valt er in de gegevens waarover ik tot dusver beschik een gat van bijna driekwart eeuw. Op 23 januari 1537 kwam echter het laatstgenoemde perceel weer op Nijenrode aan de orde.⁹ Met Willem Claess en Ghijsbert Janss als getuigen beleende Willem Torck toen Cornelia Frederick Frederixsdr, vrouw van Thimen Gerritsz van Veen, met een hofstede waarop Aelbert Frederixz had gewoond en die toendertijd werd bewoond door Cornelis Claess. Aangrenzend was, aan de oostzijde, land van Frederick Hermensz en, aan de westkant, land van Gerrit Spijker (Afbeelding 3).

Op 25 mei 1539 kwam het leen rechtstreeks aan Cornelis Claesz van Roeyen (= van Rooyen), doordat Cornelia Frederick Fredericksdochter verder van haar aanspraken afzag.¹⁰ Een en ander werd vastgelegd in het bijzijn van de getuigen "Wylhem Claesz en Lubbert Lubbertz die Rychter". De toen genoemde burenen waren dezelfde als die in de akte uit 1537. Met het terugtreden van Cornelia, de dochter van Frederick Fredericksz, lijkt een einde gekomen te zijn aan de band tussen deze woning en de nakomelingenschap van Frederick Willemsz.

Op 17 december 1547 verzamelden zich in de werkkamer van Elyzabeth Turck, weduwe van Bernt van den Bongart, vrouwe van Nijenrode, Ernst Cornelisz van Roeyen, en de getuigen Jan Gerrytz Timmerman en Dirick Sloyer. Vastgesteld werd dat Cornelis Claes van Roeyen enige tijd daarvoor was overleden, waardoor nu zijn zoon Ernst met het stuk land aan de Kerkstraat kon worden beleend.¹¹ Het vruchtgebruik ervan kende hij toe aan zijn vrouw Merrytgen Rijckendochter (= Marrietje de dochter van Rijck). Als burenen werden nog steeds genoemd Frederick Hermensz en Gerryt Spijker.

Onder deze akte stond aangetekend: (1) dat op 24 juni (Sunte Jansdach evangelist) 1552 Ernst Cornelisz van Roeyen verder van de pacht had afgezien ten gunste van Gerryt Janss

te Breukelen-Proosdij, en Merrytgen Rijcksd. toen haar lijftocht aan dit goed heeft kwijtgescholden; (2) dat op 20 april 1557 Gerryt Jansz weer afstand van dit goed heeft gedaan ten behoeve van Peter Jansz de Wever. Beide laatstgenoemde overeenkomsten vinden we ook samengevat weergegeven in een andere bron.¹² Die geeft ons tevens een beknopt overzicht van de verdere bewoningsgeschiedenis van het pand tot aan 1676.

Op 12 december 1563 kwamen het huis en de erfpacht op de grond in handen van Seger Hubertss. Hij nam op 6 februari 1572 een plecht (= hypotheek) op het huis, groot 30 gulden, hem verschaft door de Onze Lieve Vrouwe Broederschap te Breukelen.⁸ Deze hypotheek werd op 28 november 1591 weer afgelost.

Seger Hubertss, die schoenmaker was van zijn beroep,¹³ woonde er meer dan een halve eeuw. Hij stond zijn bezit pas af op 27 juni 1619, waarna het op naam kwam van Gerret Janss Snijder.

Deze Gerrit Jansz oefende dus het beroep van kleermaker uit. Hij overleed in begin 1635, waarna op 5 mei 1635 zijn minderjarige zoon Dirck Gerretss als bezitter te boek kwam te staan. Maar diens voogd droeg op diezelfde dag het huis en de erfpachtrechten over aan Crijn Janss.¹⁴ Laatstgenoemde overleed zo'n 6 jaar later. Op 1 oktober 1641 werd een en ander overgeschreven op zijn weduwe Neeltje Manten. Weliswaar was uit het huwelijk van Crijn en Neeltje een zoon geboren, maar kort na de dood van haar man werd Neeltje ook nog getroffen door de op haar weduwschap "gevolgde afflijvicheyt van Jan Crijnen haren soon", dus door het sterven van haar zoon Jan Crijnsz.

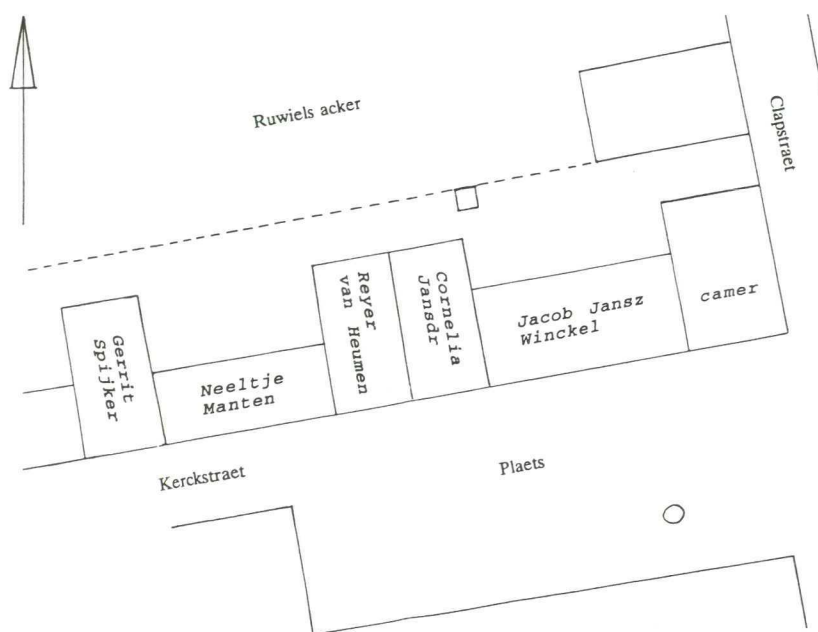
Na enige tijd hertrouwde Neeltje Manten met Peter Jansz Meyerden, die hoepsnijder van beroep was. Hij maakte dus hoepels, die gebruikt werden bij het fabriceren van vaten en in allerhande vlechtwerk. Het was vermoedelijk geen royaal bestaan, want op 2 maart 1661 verkreeg Peter Janss, als man van Neeltje Manten, van Claes Willemss Backer een hypotheek op het huis van 400 gulden. Of ook hun huis in het Rampjaar 1672 - 1673 door het Franse leger werd verwoest weet ik niet zeker.¹⁵ Maar op 26 februari 1676 volgde wel een benening "met de ledige hand", dus vrijstelling van het betalen van de landrente.

De twee huizen ten westen van het Regthuys

In een eerder artikel² in dit tijdschrift kwamen twee huizen ten westen van het Regthuys aan de orde, die stonden op land dat tevoren deel had uitgemaakt van het perceel met het Regthuys: allereerst een bescheiden woninkje, waarvan het stichtingsjaar onbekend is, en dat rond 1560 bewoond werd door Cornelia Jansdochter, de weduwe van Meester Jorriaen de barbier, en daarnaast een vermoedelijk kort na het midden van de 16de eeuw gebouwd huis waarin rond 1560 Reyer van Heumen de molenaar woonde (Afbeelding 4). Alvorens nadere conclusies te trekken uit de informatie die in de voorafgaande bladzijden bijeen is gebracht, geef ik in het kort de verdere bewoningsgeschiedenis van deze beide panden tot aan het Rampjaar.

De ligging van de eerste van deze twee huizen werd in 1572 omschreven als: "in de Kerckstraet, daer noortwaerts ende oostwaerts Jan Jacobss van Lemputten oock met leengoet, ende westwaerts een hoffstede die Hans Janss Hoeffsmidt van den hove Nijenrode in erffpacht heeft". De volgende erfpachters van de bij dit huis behorende grond werden genoteerd:¹⁶

4 oktober 1572:	Cornelis Dircxs, na gedane afstand door de nagelaten kinderen van Cornelia Jansdr.
9 december 1572:	Jan Dircxs.
3 februari 1582:	Gerret Janss, na het overlijden van zijn vader Jan Dircxs.
28 maart 1592:	Willem Henrixs, na afstand door Gerret Janss.
7 juni 1598:	Albert Ariaensen, na afstand door Willem Hendriksen.
6 april 1646:	Neeltje Albertsdr van der Mey, na het overlijden van haar vader Albert Ariaenss.
17 november 1664:	Adrian Janssen Slebus, timmerman, na het overlijden van Neeltjen Albertsdr van der Mey.
28 februari 1676:	Beleend "met de ledige hand".

Afb. 4. Het oostelijke deel van de bebouwing aan de noordzijde van de Kerkstraat omstreeks 1560.

De burens van het huis ten westen van het hiervoor besproken huis waren in 1564: aan de oostzijde Cornelis Jansdochter, aan de noordkant de Ruwiels acker en aan de westzijde Seger Hubertss Schoenmaecker. Van dit huis is verder het volgende bekend:¹¹

2 januari 1564:	Willem Hubertsen Schoenmaecker, na gedane afstand door Reyer Gerritsen van Heumen.
29 april 1566:	Willem Gerritsen.
19 mei 1567:	Hans Caunegel (= Hans Jansz de Hoefsmit).
3 november 1591:	Herman van Nuys, leidekker, na afstand door Cornelis Janss timmerman.
20 augustus 1628:	Dirck Willems, man van de dochter van Herman van Muys. ¹⁷
7 september 1628:	Dirck Willemsz maakt zijn testament.
10 februari 1629:	Hij neemt een plecht (= hypotheek) van 300 gulden op zijn pand, met als voorwaarde dat deze binnen 6 jaar zal worden afgelost.
29 mei 1657:	Adriaen Willems Verbeeck, wielmaker, nadat afstand is gedaan door Merrichien Herman van Muys dochter.
10 mei 1662:	Matijs Stael glaesmaker.
24 juni 1676:	Johannes Staal, na het overlijden van zijn vader Matthijs Staal.

Beide huizen werden in het Rampjaar verwoest.¹⁸

Aertmoet Fredericksdr was bezitster van het Regthuys

We beschikken nu, uit het voorafgaande, over een duidelijk bewijs dat inderdaad de hofstede van Aelbert en Aertmoet het oostelijkste perceel was aan de noordzijde van de Kerkstraat.

In het midden van de 16de eeuw werd het stuk land waarop toen Reyer van Heumen de molenaar woonde, afgesplitst van de Regthuys-hofstede zoals die in de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw bestond. In 1564 ging Willem Hubertsz de schoenmaker in dat huis wonen. Toen werd gemeld dat ten westen van hem Seger Hubertsz de schoenmaker woonachtig was.

En in het overzicht van de bewoningsgeschiedenis van de middelste van de drie hiervoor besproken hofsteden, die waarop tussen 1455 en 1464 Aelbert Fredericksz had gewoond, constateerden we dat daar van 1563 tot 1619 deze Seger Hubertsz woonde.

De eerder gemaakte veronderstelling wordt daarmee tot zekerheid: Met "het huis en de kamer" in de midden-15de-eeuwse akten werd het Regthuys van het Ronde Dorp van Breukelen bedoeld.

Akte van 10 juni 1493

Als laatste bericht uit het verre verleden staan we stil bij een akte die op 10 juni 1493 door Jan III van Nijenrode opgemaakt werd, onder getuige van zijn broer Dierch van Bijlant en van Gheryt Hijnrichss. Daarin werd op verzoek van de schout Vrerich Vredrichss (= Frederick Fredericksz) diens vrouw Alijt Jan Claessdochter gelijktocht aan de helft van het huis en de hofstede met stenen kamer tussen de Kerkstraat en de hofstede behorende aan de vicarie van Ruwiel.¹⁹

De schout Frederick Fredericksz was een achterkleinzoon van pater familias Frederick Willemsz. Blijkbaar was hij medio 1493 de bezitter van het Regthuys. Want je kan geen opbrengsten uit een inkomstenbron weggeven als je geen zeggenschap hebt over die bron.

Uit de akte komt naar voren dat Alijt, de vrouw van Frederick Fredericksz, op zijn verzoek recht kreeg op de helft van de inkomsten die huis en kamer van het Regthuys voor Frederick opleverden. Het "lijftochten", dat is toekennen van het recht van vruchtgebruik, zijn we al een aantal malen eerder in dit verhaal (en in eerdere artikelen) tegengekomen. Het was een gebruikelijke manier om het bestaan van gezins- of familieleden financieel veilig te stellen in een tijd waarin de dood een levenslange metgezel was in het broze menselijke bestaan. Gewoonlijk werd de regeling in de vorm van een hypotheek gegoten, waardoor jaarlijkse rente-inkomsten werden gegarandeerd. Enigszins opmerkelijk is wel dat in het onderhavige geval sprake is van een lijftocht voor de helft. In het denken van Frederick Fredericksz speelde dus kennelijk ook nog een ander gezinslid mee, met wier belangen (want een lijftochtrecht werd gewoonlijk toegekend aan een vrouw) hij rekening wenste te houden.

De getuige Dierch (of Dirck) van Bijlant, hier een broer van Jan III van Nijenrode genoemd, komen we in andere documenten ook tegen als Dirck de bastaard van Nijenrode. Hij was een erkende buitenechtelijke zoon van Jan II van Nijenrode. Dirck van Bijlant woonde aan de Klapstraat (Herenstraat)-Vechtzijde, ten zuiden van de villa.²⁰ De andere getuige, Gerrit Henricksz, was een zoon van Henrick de bastaard van Nijenrode en kleinzoon van Jan I van Nijenrode. Deze Gerrit woonde meer vooraan in de Klapstraat.²⁰

Een belangwekkende opmerking in de hier aangehaalde akte is dat het pand van het Regthuys uit steen opgetrokken was. Bijna het hele dorp bestond toen nog uit houtbouw.

Conclusies

Reeds in de eerste helft van de 15de eeuw gaf het huis van Nijenrode aan de Breukelse Kerkstraat belangrijke stukken grond in erfpacht uit. Daar was Frederick Willemsz toen een belangrijk man. Hij had er een aanzienlijk stuk land in leen, dat langs de Kerkstraat strekte, met daarop, aan het oosteinde van zijn akker, het Regthuys. In 1442 verdeelde hij, met medewerking van het huis Nijenrode, zijn bezit onder zijn gezinsleden, in drie gedeelten. Het deel met het Regthuys kwam, tot 1459, op naam van zijn zoon Aelbert Fredericksz en daarna in handen van diens zuster Aertmoet. Zij

was getrouwd met Jacob Henricksz. In 1493 was het Regthuys bezit van haar neef Frederick Fredericksz.

Met dit artikel is zodoende een belangrijke uitbreiding gegeven aan onze geschiedkundige kennis inzake het Regthuys. Zo weten we nu bijvoorbeeld, dat het Regthuys reeds geruime tijd vóór het jaar 1474 onder de invloed van het huis van Nijenrode viel. Het Regthuys maakte dus geen deel uit van de belangrijke laatste transactie, die in 1474 plaats vond, tussen de families Van Nijenrode en Van (den) Rijn.²¹

Rond 1500 had Aernt Passert het Regthuys in bezit.² In 1504 werd hij opgevolgd door zijn dochter Alijt Aernt Passersdochter. De overgang van Aertmoet naar Aert Passert blijft op dit moment nog wat onduidelijk doordat ik er geen archiefstukken over heb gevonden.

Een mogelijke verklaring is de volgende: Het echtpaar Frederick Fredericksz en Alijt Jan Claesdochter had een dochter, die als opvolgster van haar vader het Regthuys overnam. Zij trouwde met Aernt Passert. Omdat in die tijd de man naar buiten heel vaak als gemachtigde van zijn vrouw optrad (het toen geldende juridische systeem noopte daartoe), is het dan niet ongewoon Aernt Passert in oude akten als de erfpachter van de grond onder het Regthuys vermeld te vinden. Aernt en zijn vrouw kregen ook weer een dochter die, naar zijn schoonmoeder, Alijt werd genoemd. Zij nam op haar beurt in 1504 het Regthuys van haar ouders over.

Het perceel grond waarop het Regthuys gevestigd was blijkt vóór 1442 nog aanmerkelijk groter te zijn geweest (gerekend in de richting van oost naar west) dan in de eeuw daarna.

De Frederick Willemsz die het geheel in handen had, totdat hij het perceel deed splitsen, woonde niet in het Regthuys, maar in een huis meer naar het westen gelegen, op de middelste van de drie "hofsteden" waarin werd gesplitst. Van een aantal van zijn nakomelingen weten we dat ze het ambt van schout hebben uitgeoefend.²² Het lijkt niet onaannemelijk (maar ik kan het niet ondubbelzinnig bewijzen) dat ook Frederick Willemsz als schout heeft gediend. Zijn huis, gevestigd op hetzelfde grote perceel grond als het Regthuys, zou dan het toenmalige schoutenhuis van Breukelen zijn geweest.

Het huis dat aan de "kamer" (de eigenlijke herberg met het Regthuys) vastgebouwd stond, zal als woonplaats van de exploitant, de waard, hebben gediend. Waar zich het gastenverblijf bevond, boven de gelagkamer of in het huis, valt uit de mij op dit moment beschikbare informatie niet af te leiden.

De studie waarop dit artikel is gebaseerd illustreert ook heel duidelijk een probleem waarvoor de in vroeger eeuwen gebruikelijke perceelaanduidingen ons kunnen plaatsen: wanneer andere burens genoemd werden, hoefde dat niet altijd te betekenen dat eerder genoemde burens vertrokken waren; er kon ook, als gevolg van de toenemende bebouwing, een nieuw gebouwde huis tussen de eigen woning en die van de "oude" burens bij gekomen zijn. Dat laatste gold in dit geval voor de oostelijke buur van de middelste van de drie hofsteden. In de akte van 1464 was dat Aertmoet Fredericksdochter, die in het Regthuys woonde. In de akten van 1537, 1539 en 1547 was dat Frederick Hermensz, die vrijwel zeker woonde in het toen inmiddels ten westen van het Regthuys opgetrokken huisje dat rond 1560 in gebruik was bij Cornelia Jansdochter (Afbeelding 3). In de akte van 1564 was het Willem Hubertsz, die woonde in het vervolgens weer naast het huis van Cornelia gebouwde huis, dat rond 1560 door Reyer van Heumen bewoond werd (Afbeelding 4).

Noten

- 1 A.A. Manten, 1991. Het Regthuys van Breukelen met bijbehoren in 1597. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 1, blz. 46 - 47.
- 2 A.A. Manten, 1991. Het Regthuys van Breukelen in de eerste helft van de 16de eeuw. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 3, blz. 122 - 128.

- 3 Zie hiervoor Rechterlijke Archieven (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 2041. Leenregister van het huis Nijenrode, deel I, fol.1 - 10 verso.
- 4 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van het kasteel Nijenrode, 1454 - 1475, Inventaris blz. I.
- 5 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van het kasteel Nijenrode, 1454 - 1475, Inventaris blz. VIII.
- 6 De leenregisters uit de 15de eeuw zijn onvolledig bewaard gebleven.
- 7 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van het kasteel Nijenrode, 1454 - 1475, Inventaris blz. XI.
- 8 Meer hierover in A.A. Mantén, in voorbereiding. In Brokel, beneden aen die Kerckstrate. Tijdschrift Historische Kring Breukelen.
- 9 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van kasteel Nijenrode, deel VI (1523 - 1538), fol. IX, Buten Utrecht. Convent van Santtrosen.
- 10 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van kasteel Nijenrode, deel VI (1523 - 1538), fol. XI, Buten Utrecht. Convent van Santtrosen.
- 11 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van kasteel Nijenrode, deel VII (1539 - 1556), fol. XIII, Breuckelen.
- 12 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2042. Repertorium op de leenregister van Nijenrode over ca. 1523 - 1667, fol. 27.
- 13 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2042. Repertorium op de leenregister van Nijenrode over ca. 1523 - 1667, fol. 10 (Erfpachten).
- 14 De naam van de voogd werd niet genoemd. Crijn Jansz was mogelijk een broer van de eerdere eigenaar Gerrit Jansz Snijder en een oom van de jeugdige Dirck Gerritsz.
- 15 In de "Memorie van de Huijsen de welcken door de moetwil van de francen onder desen voorsegde gerechte zijn afgebrocken ende oock verbrant" (Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 31, Gemeentehuis te Breukelen) staan Neeltje Mantén of Peter Jan Meyerden niet als zodanig genoemd. Wel staat er in deze lijst, onder het kopje "Nieuwstraat", ene Peter Jansze van der Horst. Het is echter onwaarschijnlijk dat deze beide Peters dezelfde persoon waren, want dan zou de grootvader Meyer van der Horst geheten moeten hebben, en een dergelijke voornaam ben ik in de (toch redelijk goed gedocumenteerde) familie Van der Horst niet tegengekomen.
- 16 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2042. Repertorium op de leenregister van Nijenrode over ca. 1523 - 1667, fol. 21.
- 17 Hier is de naam "Van Nuys" dus verbasterd tot "Van Muys". De naam Van Nuys was vermoedelijk een patronymicum (of patroniem), vergelijkbaar met Nuysz, Nuyts, Nuyen en Nuyens.
- 18 In de "Memorie van de Huijsen . . ." komen we de namen van Matthijs de Glase maecker en Arijen Jansze Slebes tegen onder het kopje "Achterstraat", een aanwijzing dat die lijst wat slordig is opgesteld.
- 19 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van het huis Nijenrode, deel IV (1490 - ca. 1544), fol. II.
- 20 Zie hierover A.A. Mantén, 1990. De oostzijde van de Klapstraat (Herenstraat) omstreeks 1540 en in 1474. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 5, nr. 4, blz. 121 - 136.
- 21 Zie Mantén, 1990, blz. 130.
- 22 In dit artikel verscheen achterkleinzoon Frederick Fredericksz als schout ten tonele. Met zijn kleinzoon Gerrit Gijsbertsz en achterkleinzoon Herman Fredericksz maakten we kennis toen we spraken over de situatie aan de Klapstraat omstreeks 1500. Eerstgenoemde voerde toen de familienaam Van Oukoop. Vermoedelijk zal Frederick Willemsz die naam ook wel gedragen hebben. Maar familienamen waren in die tijd nog niet formeel erkend en werden in officiële akten daarom vaak achterwege gelaten.